

บทที่ 6

ทฤษฎีลักษณะควบคู่ : จิตและวัตถุเป็นสิ่งเดียวกัน

แนวคิดสำคัญ

จิตและวัตถุเป็นสิ่งเดียวกัน หรือ ทฤษฎีลักษณะควบคู่(Double aspect theory) เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าความจริงแล้วทั้งจิตและสสารนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน เพียงแต่เรามองคนละด้าน เหมือนกับการมองสิ่งเดียวกันในคนละด้าน ทำให้เราเห็นว่าด้านหนึ่งเป็นจิต อีกด้านหนึ่งเป็นวัตถุ

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์ปลายทาง

มีความรู้ความเข้าใจถึงความมีอยู่ของจิตสมบูรณ์

จุดประสงค์นำทาง

1. อธิบายแนวคิดเรื่องสสารของเบเนดิกต์ เด สปิโนซ่าได้
2. อธิบายแนวคิดเรื่องโมโนดของ กอทฟรีด วิลเฮล์ม ไลบ์นิซได้

เบเนดิกต์ เด สปิโนซ่า(Spinoza, Benedict de: 1632-1677)

สปิโนซ่า เป็นชาวฮอลันดา เชื้อสายยิว สนใจวิชาคณิตศาสตร์ ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันก็สนใจศาสนา แต่เขาให้การอธิบายเรื่องพระเจ้าแตกต่างไปจากผู้นับถือศาสนาคริสต์และยิว ทำให้สปิโนซ่าถูกไล่ออกจากศาสนา จนได้ชื่อว่าเป็นคนนอกศาสนา ต่อมาในปี ค.ศ. 1673 สปิโนซ่า ได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก แต่สปิโนซ่าไม่ยอมรับ ด้วยเหตุผลที่ว่า ถ้าเขายอมรับก็ต้องหันกลับไปเชื่อฟังหลักศาสนา ซึ่งจะทำให้เขาไม่มีอิสรภาพ

พระเจ้าคือสาร

สปีโนซ่า เริ่มต้นปรัชญาด้วยพระเจ้า โดยเห็นว่า ถ้าสาร(substance) เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองอย่างอิสระ ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น และถ้าพระเจ้าคือสาร และทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับพระเจ้า ก็จะไม่มีการอื่นอีกนอกจากพระเจ้านั้น ลักษณะของพระเจ้า คือ สารที่มนุษย์มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้ แม้กระทั่งความคิดก็ไม่สามารถที่จะทำให้รู้จักพระเจ้าได้ แต่สิ่งที่มนุษย์รับรู้เกี่ยวกับพระเจ้านั้นคือ ลักษณะ(attribute) ของพระเจ้า ซึ่งสปีโนซ่าได้กล่าวถึงเรื่องพระเจ้าว่า

“โดยลักษณะของพระเจ้านั้น

คือ สิ่งที่ปัญญาของเราสามารถรู้ได้

ว่าประกอบกันขึ้นเป็นคุณสมบัติสำคัญของสาร”

สปีโนซ่าเชื่อว่าพระเจ้านี้มีลักษณะเป็นจิตหรือภูตอย่างหนึ่งที่ไม่มีการขอบเขตจำกัด อยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่สร้างและโลกเป็นสิ่งที่ถูกสร้าง ซึ่งทั้งสองเป็นสิ่งเดียวกัน โดยพระเจ้าอยู่ในโลกและโลกอยู่ในพระเจ้า ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างในโลกจึงเป็นพระเจ้าทั้งหมด จิตมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของปัญญาอัน ไม่จำกัดของพระเจ้า และมนุษย์สามารถเข้าถึงพระเจ้าได้ด้วยญาณทัศนะ(intuition) ไม่ใช่เข้าถึงด้วยการสวดอ้อนวอนหรือการประกอบพิธีกรรม

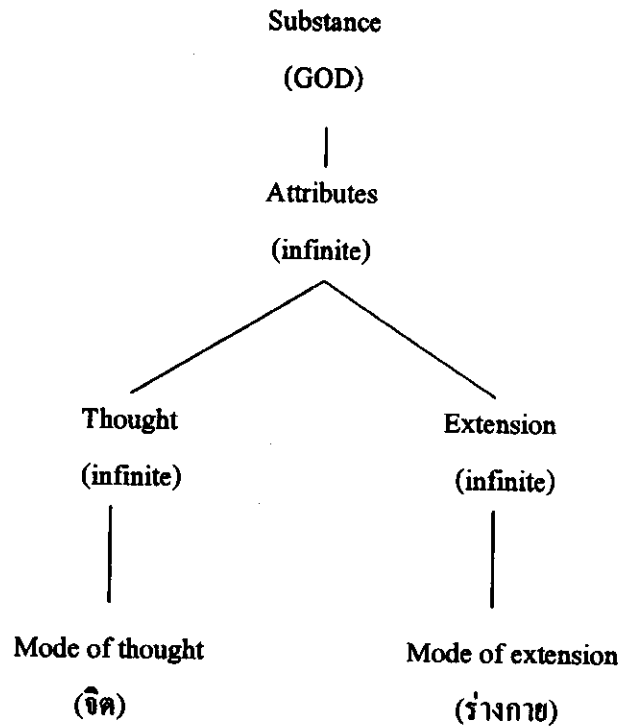
ความสัมพันธ์ของสสารและจิต

สปีโนซ่าถือว่าความคิด(thought) และการกินที่(extension) มิได้เป็นเพียงลักษณะ(attribute) ของจิตและสสาร แต่เป็นสารชนิดเดียวกันเท่านั้นคือพระเจ้า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกก็ขึ้นอยู่กับพระเจ้า พระเจ้าจึงเป็นความจริงเพียงสิ่งเดียว ดังนั้นจึงไม่มีความแตกต่างระหว่างจิตและร่างกาย เหตุนี้ถ้ากระบวนการทางจิตเกิดขึ้น กระบวนการทางร่างกายก็เกิดขึ้นด้วยเสมอ แนวคิดนี้จึงเรียกว่า เอกนิยม(Monism)

โลกและสรรพสิ่งในโลกก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ประกอบด้วยจิตและสสาร ซึ่งเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้คงเดิม แต่สรรพสิ่งก็มีระดับของความแตกต่างตามองค์ประกอบของสสารและจิต โดยสิ่งที่อยู่ในระดับสูงและสมบูรณ์จะมีความซับซ้อนกว่า เช่น มนุษย์ ซับซ้อนกว่าสัตว์และพืช สำหรับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ นั้น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเสมอ

จิตและร่างกายมนุษย์เป็นเพียงการปรากฏของสาร 2 แบบคือ

- ๑) สิ่งที่เกิด(จิต) เป็นตัวสร้างความคิด(idea) เป็นต้นเหตุแห่งวิญญาณ เป็นตัวคิดคำนึง
จินตนาการ สังเกตและพิจารณาสิ่งต่างๆ
- ๒) สิ่งที่เกิดที่(ร่างกาย) เป็นคุณสมบัติของสสาร
ทั้งร่างกายและจิตต่างมีระบบปฏิบัติการของตนเอง และต่างก็เป็นอิสระต่อกัน แต่มีความ
สอดคล้องกัน

การเข้าถึงจิตสมบูรณ์

มนุษย์สามารถเข้าถึงจิตสมบูรณ์หรือพระเจ้า ได้ด้วยปัญญาหรือความรู้ แต่การเข้าถึงด้วยความรู้นี้ ต้องเป็นความรู้ระดับสูงสุดเท่านั้น ที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึงพระเจ้า สปิโนซ่าจึงได้แบ่งระดับของความรู้ออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ความรู้ระดับธรรมดา(ordinary knowledge) เป็นความรู้ระดับต่ำสุด ที่จิตรับรู้ภาพสะท้อนของสิ่งต่างๆ ในโลก ผ่านทางประสาทสัมผัส แต่มิได้มีการเปรียบเทียบหรือตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน ความรู้ในระดับนี้ถือว่าเกิดจากประสบการณ์ที่คับแคบและคลุมเครือ

2. ความรู้ระดับวิทยาศาสตร์(scientific knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากเหตุผล มีความชัดเจน ทำให้มนุษย์สามารถรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบ เป็นความรู้เกี่ยวกับลักษณะร่วมของสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับพระเจ้า ความรู้ในระดับนี้อาจมีข้อบกพร่องหรือมีการเข้าใจผิด เนื่องจากขาดการวิเคราะห์ถึงรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละสิ่ง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ก็ถือว่าเป็นความรู้ที่มีความชัดเจนมากกว่าระดับธรรมดา

3. ความรู้ระดับญาณทัศนะ(intuitive knowledge) เป็นความรู้ระดับสูงสุด อยู่เหนือประสบการณ์ ซึ่งประสบการณ์นั้นให้ความรู้เพียงบางส่วน ไม่รู้ถึงเอกภาพที่เป็นส่วนร่วมของสิ่งต่างๆ แต่ความรู้ในระดับนี้เป็นความรู้แจ้งในทุกสิ่งทุกอย่าง โดยมองเห็นจากแง่ของพระเจ้า และรู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีรากฐานมาจากพระเจ้า และพระเจ้าเป็นพื้นฐานของสรรพสิ่ง

ความรู้ในระดับญาณทัศนะนี้ถือว่าเป็นความรู้ที่เกิดจากปัญญา ซึ่งถือว่าสำคัญที่สุด ดังที่สปีโนซากล่าวว่า

“โดยพลังแห่งธรรมชาติปัญญาได้ใช้ตัวเองเป็นเครื่องมือแสวงหาความเฉลียวฉลาด

ทำให้ได้มาซึ่งสมรรถภาพที่จะใช้ดำเนินกิจกรรมทางความคิดอื่นๆ

และได้มาซึ่งเครื่องมือใหม่ๆ หรือความสามารถที่จะแสวงหาต่อไป

เพราะฉะนั้นปัญญาจะก้าวหน้าไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงความรู้ระดับสูงสุด”

อย่างไรก็ตามเป็นธรรมดาที่มนุษย์ส่วนมากจะเกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะความบกพร่องของความรู้ อันเกิดจากการที่มนุษย์มีความคิดไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือเป็นความนึกฝัน หรือรู้แต่ภาพมายา สำหรับความรู้ที่แท้จริงนั้นได้มาจากญาณทัศนะ ซึ่งสามารถรู้เรื่องเกี่ยวกับพระเจ้า คุณสมบัติของพระเจ้า รวมทั้งการที่พระเจ้าปรากฏออกมาในสิ่งต่างๆ และคนที่รู้จักพระเจ้า ก็คือคนที่สามารถมองผ่านคุณสมบัติของสารเข้าไปรู้จักสารได้จริง

ในขณะที่เดียวกันทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่ได้เกิดขึ้นตามบุญตามกรรม แต่เกิดขึ้นจากการถูกกำหนดโดยสารสูงสุดคือพระเจ้า ด้วยเหตุนี้ทุกสิ่งจึงมีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกันอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกับสายโซ่ ฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างจึงถูกกำหนดจากสาเหตุของมันเอง รวมทั้ง

การตัดสินใจของมนุษย์ด้วย แต่มนุษย์มักคิดว่าตัวเองมีอิสระภาพ มีเสรีภาพ หรือมีเจตนาที่เป็นอิสระ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์ไม่รู้ถึงสาเหตุของการตัดสินใจของตนเอง

กอทฟรีด วิลเฮล์ม ไลบ์นิซ(Gotfried Wilhelm Leibniz: 1647-1716)

ไลบ์นิซ เกิดที่เมืองไลป์ซิก ในประเทศเยอรมัน สนใจกฎหมาย ปรัชญาและคณิตศาสตร์ รู้จักกับสปีโนซ่าที่ฮอลแลนด์ และรู้จักกับนิวตันที่อังกฤษ ไลบ์นิซเป็นผู้ที่ประนีประนอม และผสมผสานวิทยาศาสตร์กับศาสนาเข้าด้วยกัน และได้ใช้ความคิดทำการวิเคราะห์สิ่งต่างๆ ออกเป็นหน่วยย่อยที่สุด เรียกว่า โมนาด(Monad)³ เป็นสิ่งที่เห็นแจ้ง(clear and distinct) จากนั้นจึงนำเอาหน่วยย่อยหรือโมนาด ซึ่งเป็นสารนี้มาสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โมนาดเหล่านี้รวมตัวประกอบกันขึ้นเป็นโลก จักรวาลและสรรพสิ่งอย่างกลมกลืน

สสาร

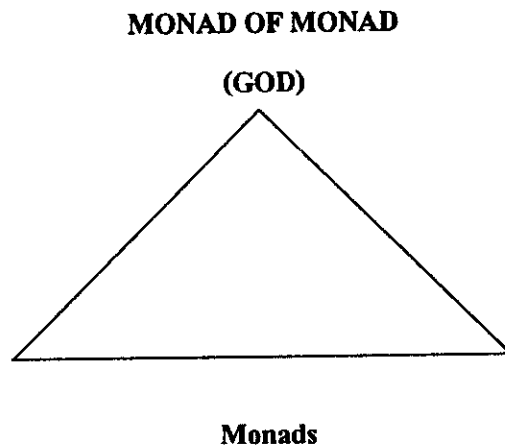
ไลบ์นิซ เห็นว่าเนื้อหาของฟิสิกส์ ที่อธิบายเรื่องของสสารว่าเป็น สิ่งกินที่(extended) และมีการเคลื่อนไหว(motion) เมื่อมีการเคลื่อนไหวก็แสดงว่ามีการหยุดนิ่งอยู่กับที่ ซึ่งในขณะที่วัตถุหยุดนิ่งอยู่กับที่นั้นจะต้องมีพื้นฐานบางอย่างที่ทำให้มันสามารถเคลื่อนไหวต่อไปได้ และสิ่งนั้นคือพลัง(force) เหตุนี้สสารทุกชนิดจึงมีพลังแฝงอยู่ในตัวเอง ทำให้สสารนั้นเคลื่อนไหวหรือหยุดนิ่งต่อเนื่องกันได้ สิ่งใดก็ตามที่ปราศจากพลัง สิ่งนั้นจะไม่มีอยู่ในโลก และถ้าปราศจากพลังโลกก็สิ้นสุด เพราะโลกทั้งโลกนี้ เป็นการปรากฏหรือการแสดงออกของพลังดังกล่าว พลังแต่ละหน่วยก็คือสาร(substance) ซึ่งไลบ์นิซ ให้ชื่อว่า โมนาด(monad)

ลักษณะสำคัญของโมนาด ได้แก่

- 1) โมนาด เป็นสารเชิงเดี่ยว(simple substance) ไม่มีส่วนประกอบ(without part) จึงแบ่งแยกอีกไม่ได้ แต่โมนาดสามารถรวมตัวกันเป็นสิ่งที่ซับซ้อน มีส่วนประกอบ(composites)
- 2) กิจกรรมของโมนาด คือการรวมตัวกันเป็นสิ่งที่มีส่วนประกอบ(enter into composites) เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีส่วนประกอบก็คือผลรวมของสารเชิงเดี่ยวหรือโมนาด
- 3) โมนาด เป็นสิ่งที่ไม่กินที่ ไม่มีรูปร่าง เป็นสิ่งนามธรรม

- 4) โมนาด เป็นสิ่งที่ไม่มีการเสื่อมสลาย
- 5) โมนาด ไม่มีจุดเริ่มต้น
- 6) โมนาด เกิดขึ้นหรือสิ้นสุดในเวลาเดียวกัน คือ เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์(creative) และสิ้นสุดด้วยการทำลายล้าง(annihilation) ซึ่งแตกต่างจากสิ่งที่มีส่วนประกอบที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของส่วนประกอบ และสิ้นสุดลงเมื่อส่วนประกอบนั้นแยกตัวออกจากกัน
- 7) ภายในโมนาด ไม่มีช่องว่างสำหรับติดต่อกับสิ่งอื่น(the monads have no window) โมนาดจึงเป็นสิ่งที่มิอิสระ โดดเดี่ยว ไม่มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ไม่มีสิ่งใดที่สามารถจะแทรกซึมเข้าไปในโมนาดได้ และไม่มีสิ่งใดออกมาจากโมนาด เมื่อโมนาดรวมตัวเป็นสิ่งที่มีส่วนประกอบ(composites) จะมี Queen monad เป็นตัวควบคุมโมนาดแต่ละหน่วย ให้ทำงานไปตามหน้าที่ของตัวเอง โดยไม่มีการก้าวท้าวหรือเกี่ยวข้องกัน
- 8) โมนาดแต่ละตัวไม่เหมือนกันเลย ทุกตัวมีความแตกต่างกันที่ระดับ เรียงลำดับตั้งแต่ขั้นต่ำสุดจนถึงขั้นสูงสุดคือพระเจ้า ซึ่งติดต่อกันอย่างเป็นระบบสอดคล้องกัน และพระเจ้าเป็นผู้สร้างโมนาดขึ้น แต่ตัวพระองค์มีอยู่ด้วยตัวเอง สร้างตัวเอง (self subsistent, self-create) มิได้ถูกสร้างโดยสิ่งอื่น
- 9) โมนาดมีการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติของตัวเอง และการเปลี่ยนแปลงของโมนาดแต่ละตัวนั้นเป็นไปตลอดกาล มีความต่อเนื่องกัน และเป็นการพัฒนาการตามลำดับขั้นตอน
- 10) การเปลี่ยนแปลงเป็นหลักการภายในตัวโมนาด (internal principle)
- 11) โมนาดเปลี่ยนแปลงไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นธรรมชาติเฉพาะตัวของแต่ละโมนาด
- 12) โมนาดทุกโมนาดจะรู้หน้าที่ของตัวเอง บางโมนาดมีการรับรู้ในระดับต่ำ(perception) หรือรู้โดยปราศจากความสำนึก และบางโมนาดมีการรู้ในระดับสูง(apperception) ซึ่งโมนาดแต่ละโมนาดจะมีระดับความรู้ต่างกัน และความรู้นี้เป็นความรู้ภายในตัวเอง มิได้เกิดจากการรับรู้สิ่งภายนอก สำหรับการที่เราได้เห็นสิ่งต่างๆ นั้น ความจริงแล้วเรามีได้รู้เห็นเอง แต่เราไม่รู้เพราะพระเจ้าบันดาลไว้ตั้งแต่แรก

- 13) โมนาตทุกโมนาตมีความคิดึนระหะขานอยากที่จะเปลี่นแปลงภายในตัวเอง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะปรับปรุ่ตัวเองให้สูงขึ้นอยู่เสมอ
- 14) โมนาตทุกโมนาตเรียกได้ว่าเป็นจิต (Soul) เพราะมีการรับรู้ (perception) มีความทะหะขานอยาก(desire) และบางโมนาตมีการรู้สำนึก(consciousness) โมนาตทุกโมนาตสามารถที่จะปรับปรุ่ตัวเองให้สูงขึ้นๆ จนถึงระดับที่มีความรู้สำนึกหรือระดับ Queen monad⁴

ทุกสิ่งคือโมนาต

โมนาตมีอยู่ทั่วไปทุกแห่ง และเป็นนิรันดระ(eternal) ไม่ใช่วัตถุ (non-material) ไม่กินที่ (unextended) มีทุกอย่างในตัวเอง (self-contained) เป็นสิ่งที่ไม่ทำลายไม่ได้ (indestructible) ไม่มีสิ่งใดจะแทรกเข้าไปได้(impenetrable) และเป็นสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้(indivisible) โมนาตชั้นต่ำคือสสาร โมนาตชั้นสูงคือพระเจ้า(God) สรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นจากการรวมตัวของโมนาต

ความรู้

เมื่อโมนาตไม่มีช่องว่างที่จะให้สิ่งภายนอกผ่านเข้ามาได้ ความรู้ของมนุษย์จึงมิได้เกิดจากสิ่งภายนอก นั่นคือมนุษย์มีมโนภาพที่มีอยู่ใน จิตตั้งแต่เกิด(innate idea) ซึ่งแฝงอยู่ในฐานะเป็นแนวทางที่จะคิด ส่วนประสบการณ์เป็นเพียงเครื่องมือช่วยให้ความคิดนั้นกระอ่างขึ้น ไม่ได้สร้างความรู้หรือความคิดขึ้น และความรู้ที่ผ่านทางประสบการณ์นั้นเป็นความรู้เฉพาะอย่าง คลุมเครือ

ไม่เป็นสากล ส่วนความคิดอย่างมีเหตุผลนั้นจะทำให้เราดึงความรู้แฝงที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ออกมา และความรู้นี้เป็นความรู้ที่แท้จริง มีความชัดเจน และมีอยู่บ่อยครั้งที่มนุษย์ใช้ความรู้ชนิดนี้โดยไม่รู้ตัวในชีวิตประจำวัน เช่น คณิตศาสตร์ ตรรกศาสตร์ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความรู้ก็มาจาก โมนาเด

โมนาเดจึงมี 2 ระดับตามการรับรู้

- 1) โมนาเดชั้นสูง คือ จิตมนุษย์ มีสมรรถภาพในการรับรู้ ความจำ ความสำนึกในตัวเอง แต่ก็มีข้อบกพร่อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเอาใจใส่และปัจจัยอื่นๆ
- 2) โมนาเดชั้นต่ำ คือ พวงสัตว์ ที่มีการรับรู้และความจำ พืช สัตว์ วัตถุต่างๆ ซึ่งมีความสามารถในการรับรู้ลดลงตามลำดับ จนกระทั่งเกือบไม่มีเลย

ไลบ์นิซ เชื่อว่า เมื่อมนุษย์มีการรับรู้และใช้ความคิด ก็สามารถแสวงหาความจริงได้ ซึ่งความจริง(truth) ในที่นี้มี 2 ประเภท คือ

- 1) ความจริงที่ได้จากเหตุผล (truth of reason or eternal truth or necessary truth) เป็นความจริงที่แฝงอยู่ในจิตของมนุษย์ มีความแน่นอนตายตัว เป็นอยู่อย่างนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้ เช่น $2+2 = 4$ หรือ ความรู้ถึงการมีอยู่ของพระเจ้า (existence of God) ถ้ามนุษย์ปฏิเสธความจริงดังกล่าวก็จะเกิดการขัดแย้งตนเองขึ้น (self-contradiction) เช่น $2+2 \neq 4$ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ความจริงที่ได้จากเหตุผลนี้อยู่ในขอบเขตของความคิด
- 2) ความจริงที่ได้จากประสบการณ์ (truth of fact or contingent truth) เป็นความจริงที่อยู่ในขอบเขตของประสบการณ์ ความรู้ชนิดนี้คลุมเครือ และข้อเท็จจริงจากประสบการณ์นั้นจะมีอยู่จริงหรือไม่ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถยืนยันได้

นักศึกษามองเห็นได้ว่าทั้งสปีโนซ่าและไลบ์นิซ นั้น เชื่อว่าจิตและวัตถุเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แต่มนุษย์รับรู้ได้ต่างกัน

กิจกรรมเสนอแนะ

นักศึกษาจัดกลุ่มประมาณ 5-6 คน อภิปราย เรื่อง ความมีอยู่ของสาร(พระเจ้า) เรื่อง
วิวัฒนาการของโมนาด

คำถามท้ายบท

1. ตามหลักการของ สปิโนซ่า สารคืออะไร สำคัญอย่างไร
2. ตามหลักการของ สปิโนซ่า สสารและจิต ร่างกายและจิตใจ สัมพันธ์กันได้อย่างไร
3. โมนาดคืออะไร มีลักษณะอย่างไรบ้าง
4. ตามหลักการของ ไลบ์นิซ ความรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไร

เชิงอรรถ

---

¹ Spinoza, B. Ethics. Ed. by Jame Jutmann (New York: Hafner Publishing Company 1949) p. 41.

² -----, On The Improvement of the Understanding (New York: Barnes and Noble 1942) p.76.

³ โมนาด(monad) คล้ายคลึงกับอะตอม(atoms) ของเดโมคริตัส นักปรัชญากรีกสมัยโบราณ

⁴ G.W. Leibniz *Monadology* by E.R. Montgomery (Illinois: Open court Publishing Company 1973)
p.251-4.